

Zöldkriminológiától a környezeti viktimizációig

Rövid fogalomtár és rendszertani összefoglalás

„Elveszték, ha elfelejtitek,
 hogy a föld gyimölcse mindenkié,
 a föld viszont senkié.”
 Jean Jacques Rousseau¹

A kriminológiának manapság leginkább „zöld”, „környezeti”, „öko” vagy „ökoglobál” neveket címkézett új irányzata markánsan először a tengerentúli (elsősorban egyesült államokbeli, kanadai, ausztrál és új-zélandi) szerzőknek a múlt század nyolcvanas éveiben írt cikkeiben látott napvilágot.² Az addig elért eredmények alapvető összegzését vetette papírra Michael J. Lynch.³ Az elsősorban a természeti környezet kizsákmányolását és ennek veszélyeit bemutató írások tulajdonképpen rácsatlakoztak a Föld sorsáért aggódo társadalomtudósoknak a növekedés, sőt bizonyos vonatkozásokban a fejlődés fenntarthatatlanságát bemutató szemléletére⁴, aminek a kriminológiához fűződő kapcsolata aligha lehet kétséges.⁵ Ez azonban azt is jelenti, hogy immár nem elégedhetünk meg azokkal a korábbi kriminológiai irányzatokkal, iskolákkal, amelyek figyelmet fordítottak a bűncselekmények és egyéb, kárkövetkezményekkel járó vagy ilyen veszélyeket magukban hordozó hagyományos jogsértésekre, normaszegésekre, hanem érdeklődésünket ki kell terjesztenünk azokra az újabb jelenségekre, amelyek a társadalom kisebb vagy nagyobb köreinek, végső esetben az egész emberiségnek súlyos károkat okoznak, vagy nagy veszélyeket jelentenek számukra.⁶

Nigel South és Piers Beirne⁷ a zöldbűncselekményeket⁸ elsődleges és másodlagos kategóriákba tartozókként csoportosítja. Szerintük a primer zöldbűncselekmények a kö-

1 Lásd Jean Jacques ROUSSEAU: *Értékezés az emberek közötti egyenlőség eredetéről*. In: *Értékezések és filozófiai levelek* (Szerk.: Ludassy Mária). Magyar Helikon, Budapest, 1978; továbbá: http://enciklopedia.fazekas.hu/memo/Jean-Jacques_Rousseau_b.htm (2015. 12. 10.)

2 Vö.: Nigel SOUTH – Piers BEIRNE: *Introduction*. In: *Green Criminology* (Szerk.: Nigel South – Piers Beirne). Ashgate, Aldershot, 2006. xiii.

3 Michael J. LYNCH: *The Greening of Criminology: A Perspective on the 1990s*. In: SOUTH – BEIRNE (l.j. 2.) 165–170.

4 Dennis H. MEADOWS – Donella L. MEADOWS – Jorgen RANDERS – William W. BEHRENS: *The Limits To Growth. A Report to The Club of Rome*. Universe Books, New York, 1972.

5 Bővebb kifejtését lásd Irk Ferenc: *Kérdő kriminológia. A rizikótársadalom kriminál-szociológiája*. Bőbor Kiadó. Miskolc, 2012.

6 Lásd SOUTH – BEIRNE (l.j. 2.) xv.

7 SOUTH – BEIRNE (l.j. 2.) xvi–xvii.

8 Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a különböző országokból származó szakirodalom a bűncselekmények fogalmán eltérő tartalmat érthet. Emiatt talán helyénvalóbb a jogi szempontból semleges „bűntény” vagy esetleg a „vétek” kifejezés használata.

Az ezt az oldalt követő összes tartalmat Irk Ferenc töltötte fel 2021. október 25-én.

A felhasználó a letöltött fájlt továbbfejlesztését kérte.

vetkezők: 1. légszennyezés; 2. erdőirtás; 3. a fajok csökkentésével és az állati jogokkal összefüggő bűncselekmények; 4. vízszenyezés. A *szekunder vagy szimbiotikus zöld-bűncselekmények* azok, amelyek kapcsolatba hozhatók a környezeti károkkal és katasztrófákkal. Ilyen lehet például, ha a kormányok olyan szabályokat alkotnak, amelyek hozzájárulnak a környezeti károkhoz, illetve figyelmen kívül hagynak különféle környezeti és emberi jogokat. Egy másik és viszonylag új keletű példa, amikor valamely vállalat (olykor a szervezett bűnözés rendkívül jövedelmező formáját is öltve) az állam tudtával és hallgatólagos bekegyezésével mentesül a veszélyes (toxikus) anyagok szállításával és lerakásával kapcsolatos tilalmak és korlátozások alól.

A múlt század utolsó évtizedeiben végzett kutatások már arra is figyelmet fordítottak, hogy az emberiség jelenét és jövőjét befolyásoló különféle irányzatoknak milyen a várható társadalmi-környezeti kimenetelük. Mark Halsey és Rob Wright egyik tanulmányukban⁹ azt mutatták be, hogy az általuk legfontosabbnak tartott három fő irányzat, nevezetesen az antropocentrikus, a biocentrikus és az ökocentrikus szemlélet – eltérő koncepcióik miatt – a jövőre nézve milyen esélyeket kínál az emberiség számára. A várható kimeneti eredmény az *antropocentrikus* felfogás (irányzat) esetén a szociális egyenlőtlenségek elmélyülését és extenzív ökológiai problémákat; a *biocentrikus* perspektíva szignifikáns ökológiai problémák nélkül a szociális egyenlőtlenségek szinten tartását; az *ökocentrikus* szemlélet elfogadása pedig szociális igazságosságot (méltányosságot)¹⁰ és ökológiai fenntarthatóságot vetíti elő.

Magyarországon a kriminológiának ez az irányzata elsőként Korinek László munkásságában kapott jelentős hangsúlyt. Előbb a bűnözési elméletekkel¹¹ és az ugyanebben az évben megjelenő, a huszadik század kriminológiai elméleteivel foglalkozó munkájában¹² külön részfejezetet szánt a témakörnek. Később a kötkötetes kriminológiai opuszában szintén hangsúlyt helyezett a kriminológia ezen irányzatának bemutatására¹³. *Bűnözési elméleteket tagláló könyvében* (még idézőjeltek közé téve a „zöld” szót) részint hangsúlyozza, hogy a „zöld» kriminológiát általában a kritikai irányzatokhoz sorolják”, részint megállapítja, hogy a „zöld» kriminológia kialakulása és fejlődése elválaszthatatlanul összefügg a globalizáció és a kockázati társadalom problémáival”. Arra a fontos szempontra is felhívja a figyelmet, hogy „a társadalomra veszélyesség kategóriájának tagabb felfogásáról van szó, amennyiben a fenyegetettséget nem csupán az aktuális em-

9 MARK HALSEY – ROB WHITE: *Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm*. Theoretical Criminology 1998. 2. 345–371. In: SOUTH – BERNE (fj. 2.) 195–222. (A jelzett táblázatokat lásd: 348. 198.)

10 Az angol „justice” szó magyartiasaként a továbbiakban nem az általánosan használt és jogi vonatkozást sejtető „igazságosság”, hanem az előbbivel szinonim, a morális szempontot előtérbe helyező „méltányosság” szót fogom használni. Méltányos „az igazságot követve, érvényesítve” igazságos. Lásd O. NAGY Gábor – RUZSIZKY Éva: *Magyar szinonima szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 279.

11 KORINEK László: *Bűnözési elméletek*. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006

12 KORINEK László: *A XX. század kriminológiai elméletei*. In: Kriminológia – Szakkriminológia (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós). Complex Kiadó, Budapest, 2006. A „zöld” kriminológiáról lásd a 137–139. oldalakon írtakat, ahol a szöveg megegyezik az előző forrásmunkában olvashatóval.

13 KORINEK László: *Kriminológia I. kötet*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. A zöldkriminológiai tárgyalásait lásd a 224–226. oldalakon.

beri együttélésre, hanem annak időben (a jövő generációi) és tárgyban (állatok, élővilág) kiterjesztett kereteire is értelmezni kell"¹⁴. Ezzel együtt jár – hangsúlyozza Korinek –, hogy „a »zöld« kriminológusok azokat a magatartásokat is büntetni rendelnék, amelyek a környezet védelme érdekében fellépő személyek vagy csoportok elleni, a jelzett értelemben társadalomra veszélyes fellépéssel függenek össze”¹⁵.

Korinek 2010-ben napvilágot látott művében¹⁶ a zöldkriminológiát (immár idézőjelet mellőzve) az új társadalomvédelem alfejezetben szerepelteti. Megállapítja, hogy joggal sorolják a kritikai irányzatokhoz, „hiszen témájával összefüggésben gyakran eljut olyan következtetésekhez, amelyek nem kezelhetők a hagyományos fogalmi keretek és elméleti megközelítések között”. Ezért szerepel a zöldkriminológia olyan irányzatok társaságában, mint például a radikális (kritikai) kriminológia, az anarchista kriminológia, a posztmodern vagy a béketeremtő kriminológia. E tudományterület szerepének növekedését – túl a már korábban említetteken – a nagy ipari katasztrófákkal, továbbá azzal magyarázza, hogy „a jövő életterét felemésztő fejlődés óhatatlanul elvezetett a környezetromboló magatartások kriminalizálásának problémáihoz, ami szintén a kriminológia érdeklődési körébe tartozik”. Ugyanakkor – és ez Korineknek a hazai kriminológiai irodalomban tett fontos megállapítása – „[...] a környezetvédelem és annak el-elentéte még olyan, napjainkban egyre súlyosbodó megnyilvánulásokhoz kapcsolódóan is jelentkezik, mint például a terrorizmus”. Az általa korábban leírtakkal egybehangzóan négy olyan területet jelöl meg, ahol különösen, de hangsúlyozottan nem kizárólag – a büntetőjogi szabályozásnak meg kell jelennie. Ezek: a levegő szennyezése, az erdők pusztítása, az egyes állatfajok kiirtása és a víz minőségének rontása.¹⁷

Gondolatainak írásba foglalásakor Korinek még nem tudhatta, hogy a zöldkriminológia honi művelése mennyire időszerű. Bár a verespataki ciánszennyezést annak következményeivel együtt már éppúgy megéltük¹⁸, mint a rendszerváltozás utáni időszakban rendszeressé váló, nyugatról keleti irányban zajló és idehaza szeméttlerakással végződő nemzetközi kereskedelmet¹⁹, az említetteknél sokkal nagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó kolontári vörösiszap-katasztrófa²⁰ még csak ezek után következett. Az Illatos úti vegyianyag-károkozásról pedig még e sorok papírra vetésekor is csak annyit tudunk, hogy rövid és hosszú távú következményei – minden hatósági titkolózás

14 KORINEK (l.j. 11.) 214–215.

15 KORINEK (l.j. 11.) 215.

16 KORINEK (l.j. 13.) 224–227.

17 KORINEK (l.j. 13.) 225. Globális viszonylatban ezzel feltétlenül egyetérték, ami nem jelenti azt, hogy regionális viszonylatokban részben vagy egészben ne módosulhatnának akár a súlypontok, akár a vizsgálandó és befolyásolandó prioritások.

18 <http://www.vedegylet.hu/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=20;>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Tiszai_ci%C3%A1nszennyez%C3%A9s (2015. október 27.)

19 Így például <http://index.hu/bulvar/pef070119> (2015. október 27.)

20 https://hu.wikipedia.org/wiki/Ajkai_v%C3%B6r%C3%B6siszap-katasztr%C3%B3fa:

<http://www.origo.hu/itthon/20151002-vorosiszap-katasztrofa-halalos-aldozai-buntetopar-karteries.html>;

<http://www.origo.hu/kornyezet/20151003-kolontar-vorosiszap-katasztrofa-aluminiu-gyartas-ujrahasznositas-kornyeztiszennyez.html> (2015. október 27.)

és tiltakozás ellenére – nagyon súlyosak lehetnek.²¹ És természetesen nem halványult el az emléke sem a csernobili, sem a fukusimai atomerőmű-katasztrófának (ezek részei a hosszú távon is megoldhatatlannak tűnő kárkövetkezményeik)²². A felsorolt események mind azt bizonyítják, hogy vannak olyan káresemények, amelyek bekövetkezése előre jelezhető, ha azonban ezeket a jelzéseket nem veszik figyelembe, a következmények már kezelhetetlenné válnak. Más szavakkal: a környezetünkben se szeri, se száma az olyan jelenlévő vagy ilyen lehetőséggel fenyegető káreseményeknek, amelyeknek kevés számú okozója és nagyszámú sértettje bár itt él közöttünk, azonban gyakran az előbbiek felelőssége fel sem vetődik, az utóbbiaknak pedig még a kiléte is ismeretlen.

Noha a kriminológia most említett irányzatának megemlézésére Magyarországon csak az említett forrásokban került ez idáig sor, a környezeti károkozásnak, a környezet védelmének mind kriminológiai²³, mind büntetőjogi²⁴ szemléletű tárgyalása más szerzőknél is előfordul. Tény azonban, hogy a környezeti károkozással foglalkozó empirikus kriminológiai kutatások még nem indultak meg. Pedig aligha tévedek, ha azt állítom: ennek ma legalább akkora az időszerűsége, mint a hatvanas–hetvenes évek fordulóján a közúti közlekedéssel összefüggő kriminológiai feltáró munkának volt.

A kelet-közép-európai régióban mind ez idáig egyetlen, Szlovéniában napvilágot látott, és a témakört sokoldalúan bemutató, továbbá régiókra külön is figyelmet fordító munkáról szereztem tudomást.²⁵ Amint ezt a kiadvány szerkesztői hangsúlyozzák: „*a kötet a különböző tudományágak szemszögéből mutatja be a Dél-Kelet-Európában a környezetvédelmi kérdéseket. A szerzők számos fontos kérdésben, mint a nemzeti környezetvédelmi politikák, a környezetkárosítás, a nemzetközi hulladékkereskedelem, a levegő, a víz, és a bányászat miatt a talajt érő kártételek, nemkülönben az egészség megőrzését célzó, és a bányászati biztonságba beavatkozások által a bűncselekmények megelőzésére tett gazdaságvédelmi intézkedésekkel foglalkoznak. A kötet – a közreműködők véleményei szerint – a dél-kelet-európai országokban a stabilitás és a fenntartható fejlődés*

21 http://index.hu/gazdasag/2015/09/11/illatos_uti_szennyezés_nem_nyilvános_a_jelenics_hogy_ne_legyen_pani_k; 2015. szeptember 15.: <http://www.vg.hu/kozelet/kornyeztveddlen/nyilvános-az-illatos-uti-jelenics-a-jal-szotereket-es-a-locsolast-sem-ajanljak-457487>;

http://www.ferencvaros.hu/doks/hirek_150915_BVM_SzakertVelemeny_M1.pdf (2015. október 27.)

22 http://hvg.hu/vilag/20150612_40_ev_alatt_bontanak_le_fukusima

23 Például IRK (l.j. 5.) 212–213.

24 Például régebben TASSAS András: *Jogi felelősség a környezeti*. Jogtudományi Közlöny 1977. 4.; SAJÓ András: *Környezetvédelmi jogunk továbbfejlesztéséről*. Jogtudományi Közlöny 1985. 5. 213–220.; LAMM Vanda: *A jelentős környezeti károkhöz való felelősség legújabb szabályozása az Európai Unió jogában*. Állam- és Jogtudomány 2001. 3–4. 251–270.; GÖRGESYI Ilona: *A környezetvédelmi büntetőjog aktuális fejleményei Európában*. Belügyi Szemle 2002. 10. 39–50.; Újabbán TILKI Katalin: *A környezeti károkozás és a természetkárosítás jogalkalmazási gyakorlata*. In: Kriminológiai Tanulmányok 41. (szerk.: IRK Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 217–248.; TILKI Katalin: *Tények a globális klímaváltozásról és a környezetvédelmi szabálysértési jogról*. Ügyész Lapja 2007. 3. 59–65.; KÖHALMI László: *A környezeti védelme a magyar büntetőjogban*. Doktori értekezés, 2010. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/kohalmi-laszlo/kohalmi-laszlo-vedes-ertekezés.pdf> (2015. 10. 17.); TILKI Katalin: *Az ipari katasztrófák kriminalitása*. Belügyi Szemle 2013. 2. 47–67.

25 Gorazd MEŠKO – DEJANA DIMITRIJEVIĆ – CHARLES FIELDS (szerk.): *Understanding and Managing Threats to the Environment in South-Eastern Europe*. Springer, Dordrecht, 2011

iránt elkötelezett kutatók, a fejlesztéssel és a döntéshozással foglalkozó szakemberek számára hasznos forrásanyagul szolgál.”

Kis fogalomtár

Miként valamennyi új tudományterület, így az e tanulmány alapját képező szakterület is igyekszik megtalálni a legmegfelelőbb definíciókat annak érdekében, hogy a későbbiek során lehetőleg legalább a fogalmak tekintetében sikerüljön a szakembereknek „egy nyelven” beszélniük. Ezért tartom indokoltnak, hogy a következőkben a kriminológia ezen irányzatán belül alkalmazott legfontosabb fogalmak – nem teljes körű, ám definíciószerű – bemutatására sor kerüljön. Ehhez elsősorban Rob White és Diane Heckenberg siet a szerző segítségére. Ők 2014-ben a zöldkriminológiáról szóló könyvük végéhez egy *Glossary*-t csatoltak²⁶, amelyből – az ő megfogalmazásuk szerinti – számos fontos fogalom kinyerhető. A viszonylag friss megjelenés egyúttal azt is jelenti, hogy az olvasó (és persze a téma iránt érdeklődő kutató) már korábbi viták során csiszolódott – és a következőkben ugyancsak az olvasó figyelmébe ajánlott – meghatározásokkal szembesülhet.

Guri Larsen állítása szerint a zöldkriminológia szókapcsolatot, illetve fogalmat Michael J. Lynch alkalmazta először 1990-ben.²⁷ 1999-ben csatlakozott hozzá Piers Beirne, akinek az állatok kizsákmányolásával kapcsolatos munkájában ugyancsak előfordul ez a kifejezés.²⁸ Rob White törte meg ezt a hagyományt azáltal, hogy előbb 2008-ban a környezeti kriminológia kifejezést használta²⁹, majd 2009-ben és 2010-ben írt műveiben³⁰ az ökológiai kriminológia kifejezést kezdte el alkalmazni. Larsen ezekre a változó szóhasználatokra úgy tekint, mint amelyek a kriminológiának ezen a területén a fejlődés egyes állomásait jelzik.

Avi Brisman és Nigel South úgy véli, hogy a zöldkriminológia az a fogalom, amit a kriminológusok az „ökológiai”, a „környezeti” és a „zöld-” bűncselekmények, károk és kockázatok vizsgálatával összefüggésben a leggyakrabban használnak.³¹ Nigel South,

26 Rob WHITE – DIANE HECKENBERG: *Green Criminology: An introduction to the study of environmental harm*. Routledge. London–New York. 2014. 298–303.

27 Michael J. LYNCH: *The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s*. *The Critical Criminologist* 1990. 2. 11–12. Idézi Guri LARSEN: *The Most Serious Crime: Eco-genocide Concepts and Perspectives in Eco-global Criminology*. In: *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges* (Szerk.: Rune Ellefsen – Ragnhild Sollund – Guri Larsen). Ashgate. Surrey. 2012. 33–56.

28 Piers BEIRNE: *For a Non-speciesist Criminology: Animal Abuse as an Object of Study*. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*. The Official Publication of the American Society of Criminology 1999. 1. 117–148. Idézi LARSEN (l.j. 27.) 33–56.

29 Rob WHITE: *Crimes against Nature. Environmental Criminology and Ecological Justice*. Willan Publishing. Cullompton, 2008.

30 Rob WHITE: *Environmental Crime. A Reader*. In: *Global Environmental Harm: Criminological Perspectives* (Szerk.: Rob White). Willan Publishing. Cullompton, 2010.

31 AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH: *Introduction: Horizons, issues and relationships in green criminology*. In: *Routledge International Handbook of Green Criminology*. (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge. London–New York, 2014. 1–23.

Avi Brisman és Piers Beirne szerint a „zöldkriminológia” kifejezés az élő szervezeteket érintő ökológiai, környezeti vagy egyéb zöldkárokozásokkal, illetve -veszélyekkel, továbbá a környezettel összefüggő méltányossággal, illetve igazságtalanságokkal (méltánytalanságokkal) foglalkozó kutatásokat foglalja magában.³² Rob White és Diana Heckenberg az előbbieknél részletesebb meghatározást ad. Szerintük a zöldkriminológia a környezeti ártalmakkal, a környezeti jogokkal és a környezeti szabályozásokkal foglalkozik. A zöldkriminológián belül a környezeti ártalmak koncepciójának kifejtésére a következő három fő területen kerül sor: környezeti méltányosság (hangsúly a környezeten), az ökológiai méltányosság (hangsúly az emberen), és a fajokkal kapcsolatos méltányosság (hangsúly az állatokon).³³

Amint az ímént már láthattuk: a zöldkriminológia két fontos sarokköve a *környezeti és az ökológiai méltányosság*. A *környezeti méltányosság* mint a múlt század hetvenes éveinek végén és a nyolcvanas éveinek elején meginduló mozgalom (*environmental justice movement*) a kockázatok és károk egyenlőtlen eloszlására fókuszál, aminek az a forrása, hogy a szegény és/vagy színes bőrű közösségek az országos, a regionális és a helyi javakból egyenlőtlenül részesednek.³⁴ Ennek az irányzatnak a részletes bemutatására most nem kerülhet sor. Azonban Nigel South egyik tanulmányának fő- és alcíme lényegében érzékelteti a súlypontokat.³⁵ Az *ökológiai méltányosság* a zöldkriminológián belül a kár fogalmi megközelítése. Általában az emberi lét és a természet világa közötti kapcsolattal foglalkozik, különös tekintettel a bioszféra egészére (pontosabban: a növényekre és azokra az egyéb élőlényekre, amelyek a bioszférát alkotják). Fő szempont a planetáris környezet minősége (ami gyakran saját belső értékkel bír), továbbá más fajoknak (kiemelten az állatoknak) a joga a kínzástól, bántalmazástól és élőhelyük megsemmisítésétől mentes élethez.³⁶ Rob White a *környezeti és az ökológiai méltányosság közötti különbségeit* abban határozza meg, hogy amíg a *környezeti méltányosság* speciálisan az emberi jogokra és a társadalmi méltányosságra fókuszál, addig az *ökológiai méltányosság* általában a bioszférára, és az emberi és nem emberi élőlényekre összpontosítja figyelmét.³⁷ Másutt Rob White úgy fogalmaz, hogy a környezeti méltányosság a zöld vagy környezeti kriminológián belül a kár fogalmi megközelítése. Az emberek közötti környezeti eloszlásnak az a megközelítése, amelyik a természeti erőforrásokhoz való hozzáférést földrajzi térségeket tekintve kíséri figyelemmel, s ennek szem előtt tartása mellett értékeli a környezeti kockázatoknak az egyes

32 Nigel SOUTH – AVI BRISMAN – PIERS BEIRNE: *A guide to a green criminology*. In: Routledge International Handbook of Green Criminology. (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge, London–New York, 2014. 27–42.

33 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

34 DAVID N. PELLOW: *Environmental justice, animal rights, and total liberation: From conflict and distance to points of common focus*. In: SOUTH – BRISMAN (l.j. 31.) 331–346.

35 Nigel SOUTH (2007, 2012): *The 'corporate colonisation of nature': bio-prospecting, bio-piracy and the development of green criminology*. In: Piers BEIRNE – Nigel SOUTH (szerk. 2007, 2012): 230–247. A jelzett alcím: *Environmental justice and rights versus crimes and claims of the powerful*. (231)

36 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

37 Rob WHITE: *The Foundations of Eco-global Criminology*. In: *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges* (Szerk.: Rune Ellefsen – Ragnhild Sollund – Guri I. Arsen). Ashgate, Surrey, 2012. 15–16.

társadalmi csoportokra (mint például a meghatározott társadalmi osztályok, foglalkozás, nem, életkor, etnikum) gyakorolt hatását. A középpontban álló elemzés azt tanulmányozza, hogy bizonyos típusú termelés és a fogyasztás miként befolyásolja az emberi egészséget és a jó közérzetet.³⁸

A zöldkriminológia természetesen számos egyéb „zöld-” bűncselekményt is vizsgál, így például azokat, amelyek a *szervezett bűnözés* körébe tartoznak.³⁹ Nemkülönböztetve figyelmet fordít a *gazdasági növekedés* által előidézett környezeti károkozásokra.⁴⁰ Kutatások számolnak be a *klimaváltozás* és a férfiak által a nők sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények közötti kapcsolatról.⁴¹

Érdekes röviden arra is felhívni a figyelmet, hogy a zöldkriminológia tág értelemben vett művelői körében *két csoportot* különböztethetünk meg: egyiküket a szakirodalom a *jogi megközelítés*, a másikat a *környezeti méltányossági megközelítés* képviselőinek nevezi. Az *elsőbe soroltak* fő törckvésc, hogy a bűncselekmény fogalma a nagyon pontos, czgakt és korlátok közé szorított definícióban nyugodjon. A *második csoportba tartozó szakemberek* elsősorban nem azt tartják szem előtt, hogy az adott tett vagy mulasztás bűncselekményként van-e definiálva, hanem azt, hogy egy adott magatartás a jelenben vagy a közeli, illetve távoli jövőben kárt okozhat-e a környezetben, az emberi és állati élővilágban.⁴²

Mindazonáltal e kifejezés használata nem problémamentes. Larsen *ugyanis* arra a körülményre is figyelmeztet, hogy a „zöld” kifejezés az *eltelt idő során egyre inkább ideológiai töltetet kapott, és mind gyakrabban használatos az ipari termékek legitimálására, ami inkább kapcsolódik a profit növeléséhez, mint a környezeti szempontok fokozott figyelembevételéhez*. Ennek lett következménye a „zöldre mosás” (*greenwashing*) kifejezésnek már a kilencvenes évek közepétől való meghonosodása, ami a valójában káros gyakorlatok zöldként való leírását („eladását”) jelenti.⁴³ Véleménye alátámasztására idézi Lynch és Stretesky 2003-as megállapítását⁴⁴, amely szerint a zöld fogalmat azok a vállalati érdekek ejtették foglyul, amelyek ellentétesek a környezeti igaz-

38 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

39 Így például VINCENTO RUGGIERO: *The environment and the crimes of the economy*. In: Nigel SOUTH – Avi BRISMAN (l.j. 31.) 261–262.

40 Így például Rob WHITE (2014): *Eco-global-Criminology and the political economy of environmental harm*. In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge. London–New York, 2014. 243–244.

41 Sandra WACHTHOLZ (2007, 2012): *At risk: climate change and its bearing on women's vulnerability to male violence*. In: *Issues in Green Criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*. (Szerk.: Piers Beirne – Nigel South). Willan Publishing. Routledge Publishing, 2007, 2012. 161–185.

42 Lásd SOUTH – BRISMAN – BEIRNE (l.j. 32.) 27–42. (35. és az ott idézett irodalmat, továbbá Index: 433.) Észrevehető, hogy a kétféle szemlélet leköveti a kriminológia egészének művelői körében többnyire kompromisszummal végződő elhatárolásokat.

43 LARSEN (l.j. 27.) 35. Így: Jed GREER – Kenny BRUNO: *Greenwash: The Reality Behind Corporate Environmentalism*. The Third World Network. Penang, Malaysia, 1996.

44 Michael J. LYNCH – Paul B. STRETESKY: *The Meaning of Green: Towards a Clarification of the Term Green and its Meaning for the Development of a Green Criminology*. *Theoretical Criminology*, 2003. 2. 217–238. Idézi LARSEN (l.j. 27.) 36.

ságosság (méltányosság) érdekeivel. Ezért különösen célszerűnek látszik a következő fogalmakkal is megismerkedni.

A radikális zöldkriminológia elnevezésű irányzat tulajdonképpen az iménti kritikán alapul, és annak szellemében tett szert önállóságra. Radikális irányultsága folytán azt hangsúlyozza, hogy a természet ellen irányuló károkozások és bűncselekmények alapvető okozója a hatalom, és az osztályok, fajok, etnikumok és nemek közötti egyenlőtlenség.⁴⁵ Ennek a felfogásnak az a korántsem új szemlélet ágyazott meg, amelyiknek képviselői úgy vélik: a bűncselekmények és egyéb, jogilag szabályozott vétkek tárházát a mindenkor hatalomnak a szociális-gazdasági elithez tartozó képviselői határozzák meg. Ez az álláspont bővült ki azzal a megfogalmazással, hogy ennek a hatalmi elitnek a szervezetei és intézményei többnyire, ha ugyan nem kizárólagosan idézik elő a legsúlyosabb környezeti károkat, amelyek – az előbbi pozíciójukból fakadóan – büntetlenek maradhatnak. Ennek a körnek a tagjai kikerülhetik a környezet védelmével összefüggő költségeket, így a fontos védelmi beruházásokat, belcélrta a termékek biztonságos előállításához és a termelők munkavédelméhez szükséges biztonsági standardok megalkotását is. A legkülönbözőbb multinacionális és más, az állammal összefonódó vállalatok azon fázisnak, hogy ők fogalmazzák meg, mi tekinthető „zöldnek”, és mi nem.⁴⁶

A következő fogalom a környezeti kriminológia elnevezést viseli. Lényeges vonása az a hagyományos kriminológiai megközelítés, amelyik a jog által definiált környezeti bűncselekményekkel foglalkozik, s ennek folytán valójában a szituációs bűnmegelőzésre koncentráló bűncselekmények kriminológiájának egyik változata.⁴⁷ Megfigyelhetjük, hogy ez az irányzat sok vonásában a zöldkriminológiának a korábban a „jogi megközelítés”-ként megjelölt szemléletére hajaz.

Az ökoglobális kriminológia fogalma kapcsán utalok arra, hogy a korábbiakban már láthattuk, miszerint a most görcsö alá vett kriminológiai irányzat egyik központi eleme az ökológia. Elsőként álljon itt Rob White rövid definíciója, amely szerint a kriminológiának ez az irányzata az ökológiai, a transznacionális és a környezeti ártalmakkal foglalkozik.⁴⁸ Ezt részletezve kifejti, hogy „az ökoglobális kriminológia olyan elemzési keret, amelyen belül a súlypontokat az ökológia, a transznacionalitás és a méltányosság jelentik. Az ökoglobális kriminológia érdemi hangsúlya az ökoszisztémával, az emberekkel és az állatokkal szembeni véteken van.” Elméleti eszközeivel méltányossági megközelítésből biztosítja az ökoglobális bűncselekmények megvitatását az ökológiai, a környezeti és a faji méltányosság szemszögéből. Majd hozzáteszi, hogy az ökoglobál

45 WHITE – HECKENBERG (l. j. 26.) 298–303.

46 Lásd enél bővebben például SOUTH – BRISMAN – BEIRNE (l. j. 32.) 28–29., és az ott idézett irodalmat, különösen WHITE (l. j. 40.) 243–260. A környezetkárosító bűncselekmények és a hatalom összefüggéséről lásd még ugyanitt: REECE WALTERS: *Air crimes and atmospheric justice*. In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge. London–New York, 2014. 134–149. (140.); továbbá SOUTH (l. j. 35.) 230–247.

47 WHITE – HECKENBERG (l. j. 26.) 298–303.

48 Rob WHITE: *Foreword*. In: *Understanding and Managing Threats to the Environment in South-Eastern Europe*. (Szerk.: Gorazd Mesko – Dejana Dimitricic – Charles Fields). Springer. Dordrecht, 2011. v.

kriminológus a környezeti károk azonosítása során azt szeretné megtudni, hogy mi történt, hogyan történt, miért történt, és minderről ki és mit tudott.⁴⁹ A már említett *Glossary*-ban⁵⁰ a fenti címszó alatt az áll, hogy a zöldkriminológia információit az ökológiai szemléletből és abból a kritikai elemzésből meríti, amelyekre globális skála és perspektíva jellemző. Az ártalmak megítélése ökológiai méltányosság (*eco-justice*) koncepciójának bázisán alapul, és ennek megfelelően kerül sor az emberek, a nem emberek⁵¹ (itt: az állatok) és a környezet ellen elkövetett vétkek értékelésére.

Ragnhild Aslaug Sollund ezt azzal egészíti ki, hogy erre a kutatási irányzatra azért van szükség, mert az ökoglobális bűncselekményeket gyakran transznacionális vállalatok okozzák, mint például a British Petroleum a Mexikói-öbölben, vagy a Chevron és a Texaco az equadori Amazonas erdőpusztításával.⁵² Az *ökoglobális kriminológia transznacionális kutatásaira* különféle lehetőségek és utak kínálnak. Rob White ezek közül megkülönbözteti a transznacionális károk transzferjével foglalkozó *globális* kutatásokat; a nemzetállamok valamint a világ speciális régiói közötti különbségekkel és hasonlóságokkal foglalkozó *összehasonlító* kutatásokat; valamint a termelés és a fogyasztás időhorizont alapján történő *történeti* kutatásokat.⁵³

Ebből a sokrétűségből fakad, hogy az ökoglobális kriminológusok témái meglehetősen szerteágazók, kezdve a levegő, a víz és a világűr szennyezésétől a mérgező anyagokon, a legális és illegális erdőirtásokon át a legális és illegális állatbántalmazásokig. Ahogy erre Sollund helyesen mutat rá: éppen a kriminológia az a diszciplína, amelyik állást tud foglalni abban a kérdésben, hogy – figyelemmel a kár és az igazságosság (méltányosság) (*harm and justice*) szempontjaira – mi a bűncselekmény és minnek kellene bűncselekménynek lennie.⁵⁴ Emiatt vélik úgy sokan, hogy az *ökoglobális kriminológia a kritikai kriminológia része*. Ezzel összhangban Guri Larsen azt hangsúlyozza, hogy az ökoglobális kriminológia a kutatás egy interdiszciplináris irányzatának az a példája, amelyik az embereket, az állatokat és a környezetet érő károkat kritikus globális perspektíva kontextusában (összefüggésében) vizsgálja. Három fő területe: a kár definiálása, a globális kritikai perspektíva és a hatalommal összefüggésben a bűncselekmény definiálása.⁵⁵

Régiós súlypontok

Bár Rob White egy a délkelet-európai régió környezetével, környezetvédelmével és környezetkárosításával foglalkozó monográfiában fogalmazta meg véleményét, állítása

49 WHITE (l.j. 37.) 17.

50 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.; lásd még WHITE (l.j. 37.) 15–32.

51 A zöldkriminológiai fogalomtárban a „nonhuman” kifejezés mindig az állatvilágba tartozó élőlényeket jelenti.

52 Ragnhild Aslaug SOLLUND: *Introduction*. In: *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges* (Szerk.: Rune Ellefsen – Ragnhild Sollund – Guri Larsen), Ashgate, Surrey, 2012. 3.

53 WHITE (l.j. 37.) 25.

54 SOLLUND (l.j. 52.) 3–4.

55 LARSEN (l.j. 27.) 40.

a teljes kelet-közép-európai régióra vonatkoztatva idézhető: A környezeti méltányosság (*ecological justice*) és a környezeti jó közérzet iránt elkötelezett emberek számára nagyon fontos, hogy ebben a térségben a kor kérdései közül az ökoüzemmel és az öko-üzemmel miként foglalkoznak, milyen módon fogalmazzák meg és mekkora felelősséget éreznek a környezetet érő fenyegetések iránt, továbbá miképpen találja meg a büntetőpolitika és gyakorlat az e kihívásokra adandó válaszait.⁵⁶

A rendelkezésre álló bőséges (külföldi!) zöldkriminológiai szakirodalomban számos általános érvényű ismeret halmozódott fel, jelent meg. Úgy vélem, hogy ezek mellett nagy szükség lehet részben a regionális, részben a nemzeti, illetve a lokális ismeretek összegyűjtésére és közkinccsá tételére.⁵⁷ Az előbbi megállapításból az következik, hogy hazánkban vagy akárcsak régióinkban nem sok értelme volna az esőerdők felszámolásával, vagy az afrikai állatvilág, esetleg a tengerek élővilágának megtizedelésével kapcsolatos kutatásokra rácsatlakozni; vagy ha mégis, akkor legfeljebb abból a megközelítésből lehetne ezt indokoltnak nevezni, hogy a *távoli régiókban* bekövetkezett környezetkárosításokhoz miként járulnak hozzá hazánk, esetleg a már említett régióink hatóságai, polgárai, illetve mit tehetnek a kártételük következményeinek csökkentése érdekében. Annál nagyobb szükség van azoknak a problémáknak és prevenciók lehetőségeinek összefüggéseikben is minél teljesebb feltárására, amelyek szűkebb környezetünknek érintik akár a jelenben, akár a közeli és távolabbi jövőben.

A *regionális és lokális környezeti kockázatok* számos szempont alapján csoportosíthatjuk. A „messziről jött emberek”, mint például a már idézett Rob White inkább a világsajtó ingerküszöbét is elérő példákkal találkozott, s saját munkája során a régióinkban művelendő zöldkriminológia fontosságát ilyenekkel támasztja alá. Ezekre (mint például a csemaboli katasztrófa, vagy a több művében idézett kolontári vörösiszap-katasztrófa) általában az jellemző, hogy egyszeri és drámai következményekkel párosuló eseményről van (volt) szó. Közülük ráadásul a magyarországi szerencsétlenség bár következményeit tekintve megrázónak bizonyult, azonban viszonylag szűk körben kezelhetővé vált – és (ami ugyancsak nem elhanyagolható szempont) valószínűsíthető a lokális megismétlődés kizárása. (Az említett események jövőbe mutató számos tanulságát természetesen le kell vonni.) Egészen más lehet a megítélése a korábban (2010-ben) már ugyancsak régiós katasztrófával járó, s a magyarországi és az országhatárunktól délre fekvő Duna-menti országokra továbbra veszélyt jelentő nagybányai Aurul bányavállalat ciánszennyezésének, amiről – szűk szakértői körökön kívül – ma már alig csik szó, noha mind regionális, mind globális tanulságokkal igazán ez utóbbi szolgálhatna.

A szakértők természetesen már bőséges információmennyiséget halmoztak fel azoknak a környezeti károknak a kriminológiai szempontból is fontos ismérveiről, amelyek véleményem szerint környezetünkben kiemelten figyelmet érdemelnek. Ezek között említhető meg első helyen a *vizgazdálkodás*, s talán a második-harmadik helyen a sze-

⁵⁶ WHITE (l. 48.) vi.

⁵⁷ Ebben a tevékenységben vállalt úttörő szerepet a Gorazd Meško által vezetett szlovéniai kutatás: MEŠKO – DOMITREVIĆ – FIELDS (l. 25.)

*mét és a hulladékgazdálkodás.*⁵⁸ Megemlítem, hogy számos esetben a felsorolt három területen elkövetett bűnök egymástól nemhogy nem választhatók el, hanem kölcsönösen egymásra hatva megsokszorozzák a végső „kárszámlát”. E megállapítások természetesen nem jelentik azt, hogy a „világrangsorban” első helyeken szereplő olyan veszélyforrásokkal ne kellene foglalkoznunk, mint például a légszennyezés korlátozása vagy az erdővédelem.

Az előzőekben láthattuk, hogy az emberi környezet elleni károkozás kriminológiai irányzatának számos változata vált ismertté. Úgy vélem, hogy a zöldkriminológia lehet az a közös fogalom, amelyikből leágaztathatók lokális, regionális és globális alirányok, megadva mindegyiknek a tárgyából adódó specialitásokat. Ennek értelmében *zöldkriminológiának* nevezem a kriminológiának azt az irányzatát, amelyik egyesíti a globális, a regionális és a nemzeti ökológiai rendszerekben már bekövetkezett és/vagy a jövőben valószínűsíthető kártételek környezeti és ökológiai méltányosságra (igazságosságra) fókuszáló ismeretanyagát, amelyet jogi szempontú megközelítéssel ötvözött rendszerezett tapasztalati tudás formájában összegez.⁵⁹

Környezeti bűntényekről, elkövetőkről és áldozatokról

A kriminológiai kutatások hagyományosan kapcsolatot tartanak fenn a témakört érintő *normasértések következményeivel*. Így tesznek a zöldkriminológia kutatói is, akik – tekintettel arra, hogy a büntetőjogban fontos szerephez jut az okozott kár – nemcsak magának a bűncselekménynek, hanem az annak alapjául szolgáló kárnak a definiálásával is foglalkoznak. A különféle zöldkriminológiai irányzatok a *környezeti károkozással* kapcsolatos bűncselekményeket (normasértéseket) részint a károkozás *iránya*, részint annak *súlyosság*a alapján eltérően definiálják. Ezért célszerű a fogalomelemzés során a kodifikáltan *bűncselekmény-kategóriába sorolt normasértések* mellé helyezni azok enyhébb – s ezért számos országban csak *szabálysértéseknek* (sőt olykor még annak sem) tekintett – változatait is. A normasértések keretének kibővítése a kutató számára különösen fontos lehet abból a megközelítésből, hogy mely kritériumok alapján válnak el a normaszegések különböző fajtái, milyen szerephez jut a bűnüldözés, de különösen a bűnmegelőzés.

White Rob és Diana Heckenberg kriminológusi szemszögből elkészített meghatározása szerint *környezeti büntény* akkor valósul meg, ha „a *környezeti károkozás illegá-*

⁵⁸ Ezt ismerte fel a már idézett szlovéniai kutatás [MEŠKO – DIMITRIJEVIĆ – FIELDS (fj. 25.)], amelyik a zárótanulmány 5. fejezetét a hulladék-, 12. fejezetét a vízproblémának szenteli. Így szintén friss gyűjteményes kötet viszont a szeméti problémájának szán önálló fejezetet. Lásd: Nic GROOMBRIDGE: *Matter all over the place: Litter, criminology and criminal justice*. In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge, London–New York, 2014. 394–408. Megint más szerző a hulladék- és légszennyezés-problémát kezeli együttesen. Így például Rob WHITE: *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global criminology*. V. fejezet: Waste and pollution. Routledge, London–New York, 2011. 71–87.

⁵⁹ A fogalom utolsó fordulata Günter Kaiser 1993-ban közreadott definíciójának Korinek László által idézett rendszert követi. Vö.: KORINEK (fj. 13.) 19.

lisnak minősül. Ez magában foglalja a növény- és állatvilág tiltott kizsákmányolásával, továbbá szennyezéssel elkövetett, és tiltott – mint például a radioaktív – anyagok szállításával kapcsolatos jogsértő tevékenységeket és mulasztásokat.”⁶⁰

Vegyük észre, hogy ebben a definícióban egyértelműen szerepel a környezeti károkozás illegitím volta (ugyanakkor hiányzik belőle mind a kár mértéke, mind annak kezelkezési, valamint hatásidőpontja). Erre a gondolkodásmódra minden további nélkül felfűzhetők a környezetet károsító tevékenységek elleni bármiféle jogi eljárások, kezdve a nemzeti/nemzetközi joghatóságok illetékességi körébe tartozó környezetvédelmi szabálysértésektől a környezetkárosító deliktumok büntetőjogi szabályozással történő üldözéséig.

Az előbb említett forrásból származik az a meghatározás is, amelyik szerint az *ökobűntény* a természeti környezet ellen elkövetett olyan szándékos tett, amelybe bele tartozik az *ökocidium* (a környezet széles skálájának megsemmisítése), a *geocidium* (a föld tönkretétele), és az *ökoterrorizmus* (a terrorizmusnak az a változata, amelyik az ökológiai, környezeti vagy állati jogok megsértésének előmozdításával valósul meg).⁶¹ Ezt a fogalmat jogi kategóriaként kezeljük.

Amint erre Reece Walters felhívja a figyelmet⁶², ezeket a tetteket (miként általában a környezeti vétségeket) sem a nemzeti, sem a nemzetközi jogszabályok gyakran nem minősítik bűncselekménynek, amit az igazol, hogy mivel a cselekményeket adminisztratív vétségeknek tekintik, velük kapcsolatban a polgári jog alapján járnak el. Ez a szemlélet azonban zsákutcs lehet, hiszen – miként erre Lynch és Stretesky 2010-es megállapítását Lorenzo Natali idézi: „szükséges arra emlékeztetni, hogy emberi attitűdünkről szolgál tanúbizonyosságul az, ahogyan az általunk okozott károkat kezeljük és interpretáljuk.”⁶³ Vegyük észre, hogy az *ökobűntény* fogalmi köre a környezeti bűntény-nél szélesebb, és főként azoknál súlyosabb tetteket kívánja magába foglalni.

A következő fogalom az *ökocidium*, amire White és Heckenberg *Glossary*-jában a következő meghatározás található: Az *ökocidium* fogalmi körébe az olyan tevékenységek tartoznak, amelyek tönkreteszik és rombolják a jó közérzetet, továbbá az ökoszisztémák és azok egyedeinek – beleértve az embereket – egészségét.⁶⁴ Ezt a fogalmat *morális kategóriaként* tartjuk számon.

A *természet kiirtása* (vagy *ökogenocidium*) az előbbivel rokon, azonban annál fokozottabb mértékű társadalmi veszélyességét kifejezni szándékozó tömör fogalom nyilvánvalóan a népirtásra rimel és annak megvalósítása a természet világának – ezen belül egyes fajoknak – a megsemmisítését jelenti. Guri Larsen ezt tekinti valamennyi vétkes tett közül a legsúlyosabb bűncselekménynek, amelyet az *ökoglobális kriminoló-*

60 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

61 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

62 WALTERS (l.j. 46.) 140.

63 LORENZO NATALI: *The contemporary horizon of green criminology*. In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: Avi Brisman – Nigel South). Routledge, London–New York, 2014. 81.

64 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

gia keretein belül kell tárgyalni, s amelyet – egyetértve Rob White 2007 és 2011 között megjelent több írásában foglaltakkal – egyébként is a környezeti károk tanulmányozásához a legmegfelelőbb választásnak tart, mert a *korábban megalapozott zöldkriminológia koncepciójánál alkalmasabb* az ökobüntények elemzésére.⁶⁵ Az *ökogenocidium* kifejezést Larsen azért tartja helyénvalónak, mert ez jól kifejezi a természet-kultúra egység elpusztítását (megsemmisítését). Az *ökogenocidium* már fogalmában megelőlegezi, hogy a kriminológiának arról a területéről van szó, amelyik kutatásaiban a környezet, az állatok, a klíma és a társadalom, valamint az emberek számára okozott károk közötti kölcsönhatásokkal foglalkozik.⁶⁶ Ennek értelmében tartja megkülönböztetendőnek egyrészről az *ökobüntényt* és az *ökogenocidiumot* mint jogi kategóriát, másrészről az *ökocidiumot* mint morális kategóriát.⁶⁷ Az *ökogenocidium fogalma* tehát magában foglalja mind a legális, mind az illegális olyan károkozásokat, amelyek a természet-kultúra egységével fordulnak szembe, és mint ilyenek a környezet, az állatok, az éghajlat, az egyes emberek, és az emberi társadalmak ellen irányulnak.⁶⁸ Larsen ezért véli úgy, hogy értelemszerűen az *ökolglobál kriminológia* az az irányzat, amelyik ennek a szemléletnek megfelelő háttérrel tud adni.⁶⁹

Az elmúlt évtizedek folyamán számos *civilszervezet* kapcsolódott be a környezeti értékek megővésába. Ezek közül sok olyat tartunk számon, amelyek radikalizálódtak és ennek folytán ma már maguk sem riadnak vissza attól, hogy valós vagy vélt igazukat különféle eszközökkel kikényszerítsék. Az általuk elkövetett cselekmények a szakirodalomban szintén pontosan körülírt fogalmakkal jellemezhetők. Ezek közül kettőt látok szükségesnek megemlíteni. Az *ökológiai szabotázs* (vagy ökotázs) radikális környezetvédelmi aktivisták által elkövetett olyan cselekmények gyűjtőfogalma, amelyek iparágak, mint például az erdőgazdálkodás és a széntüzclésű erőművek megkárosítására irányulnak.⁷⁰ Az *ökoterrorizmus* körébe tartoznak tág értelemben környezetvédelmi vagy állati jogok védelmét támogató olyan erőszakos vagy illegális cselekmények, amelyek például a trópusi erdőkben a firtás megakadályozását célozzák, vagy kártékony laboratóriumok ellen irányulnak. Idesorolják a néha hibásan alkalmazott jogos társadalmi tiltakozások erőszakmentes formáit is, továbbá a polgári engedetlenségnek és illegális tevékenységeknek azokat a toakodó de nem erőszakos módozatait, mint amilyen a fakitermelés elleni üldemonstráció.⁷¹

A kriminológiai kutatások szervez részét alkotja az *áldozatok szerepének elemzése*. Ennek első lépése, hogy definiálni lehessen: egy adott cselekménykörön belül mi tekinthető áldozattá válásnak, ebből fakadóan pedig hogy ki tekinthető áldozatnak. A viktimizáció kérdése természetesen a zöld- (ökolglobál) kriminológusok figyelmét sem

65 LARSEN (l.j. 27.) 33.

66 LARSEN (l.j. 27.) 34.: A definíálás lényegi elemcíről lásd ugyanott 45–46.

67 LARSEN (l.j. 27.) 49.

68 Lásd SOLLUND (l.j. 52.) 6–7.

69 LARSEN (l.j. 27.) 50.

70 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

71 WHITE – HECKENBERG (l.j. 26.) 298–303.

kerülte el. A Rob White és Diana Heckenberg által közreadott *Glossary* megfogalmazásában azok a társadalmi folyamatok tartoznak a *környezeti viktimizáció* körébe, amelyekben a károkozás specifikus formáit (mint amilyen például a mérgezőhulladék-lerakás) olyan „tettek” vagy „mulasztások” (mint például a biztonságos ivóvíz ellenőrzésének elmulasztása) idézik elő, amelyek a környezeti tényezők (mint például mérgek, tápanyagok) jelenléte vagy hiánya folytán emberi sérülést okoznak.⁷²

Ennek a szempontnak a helyes kezeléséhez elengedhetetlen a *környezeti kár* definiálása. E fogalomkörbe soroljuk a sérülések és károk széles skáláját, így általában a természeti környezettel való visszaéléseket, a rossz gazdálkodást, ideértve a légszennyezést, a mérgező hulladékokkal, a növényekben, a talajban és az állatokban előidézett kártételeket. A környezeti kárt úgy lehet megfogalmazni, mint amely magában foglalja mind a „legális”, mind az „illegális” károkat.⁷³ A környezeti károk földrajzi térségek szerinti osztályozására Rob White alakított ki skálát, ennek segítségével különbséget tesz a lokális, a nemzeti, a regionális, a globális és a transznacionális szintek között.⁷⁴

Guri Larsen szerint a *kár fogalma* semleges, akár zöld, ökológiai vagy környezeti szemszögből vizsgáljuk. Ugyanakkor a kár fogalmának specifikus kriminológiai vonatkozásai vannak, mivel óhatatlanul kapcsolat keletkezik annak jogi vetületével, hiszen az ökoszisztémával, a biodiverzitással és az éghajlattal kapcsolatos problémák jogi aktivitást tételeznek fel, ami annak megállapításához is elvezet, hogy mindezekért ki a felelős. Jelenlegi körülményeink között azt kell mondanunk – folytatja Larsen –, hogy a jogi aktivitás (még ha nem szándékosan is, de mégis) szisztematikusan teszi tönkre a természetet, hozzájárul az állatkínzásokhoz és a klímaváltozáshoz, s mindez hosszú távon hatással van az emberekre és a társadalmakra, végső soron a földi életre.⁷⁵

Összegzés

Avi Brisman és Nigel South az általuk szerkesztett kézikönyv összefoglaló részében fontosnak tartják kiemelni, hogy a zöldkriminológia művelői tevékenységük során össze kívánják hozni a különböző területeket (mint az emberi viselkedést, a társadalmi [szociális]-gazdasági struktúrákat, a politikai szervezeteket és a környezeti károkat) tanulmányozó kutatók eredményeit. A legfőbb cél a jelenleg és a jövőben a környezeti bűncselekmények, károk és kockázatok megelőzése. Ehhez egyaránt szükség van az egyének és az állami és magánszervezetek együttműködésére, amihez pedig nélkülözhetetlen, hogy a kriminológia a környezeti károkozás etiológiáját a hagyományos bűn-

72 WHITE – HECKENBERG (l. j. 26.) 298–303.

73 WHITE – HECKENBERG (l. j. 26.) 298–303.

74 WHITE (l. j. 37.) 19.

75 LARSEN (l. j. 27.) 41.

cselekményekhez hasonló alapossággal dolgozza ki.⁷⁶ Mindez azonban még mindig nem lehet elégséges, mert nem érhetünk célba csak olyan közhelyeszerű tények ismétlésével, mint hogy a hatalom diszkriminálja az e körön kívül állókat, vagy hogy az egyenlőtlenség együtt jár a környezeti igazságtalanságokkal. Amint arra South, Brisman és Piers alappal hívja fel a figyelmet⁷⁷: az állandó változások közepette a társadalom, az élő környezet és a föld egészének fenntarthatóságát kell szavatolni, ehhez pedig az elmélet, a politika és a gyakorlat közötti kapcsolat megteremtésében kell előrehaladást elérni a zöldkriminológián belül csakúgy, mint az egyéb tudományterületeken.

Ami a környezeti bűncselekményekkel kapcsolatos zöldkriminológiai álláspontot illeti, egyetérték Lorenzo Natali állásfoglalásával, amely szerint⁷⁸ a „jog” csak az egyik út a környezeti bűncselekmények fogalomalkotására, amelyik kizárólagosan antropocentrikus, és ebből a megközelítésből foglalkozik az ember által előidézett környezeti károkkal. A „zöld-” kriminológia a kilencvenes évektől kezdődően újrafogalmazta a kriminológiának ezen a területén a kutatásokat, aminek következtében a kriminológiának ez az irányzata más tudományterületekkel együttműködve végzi munkáját. Ennek a kooperációnak pedig az lett az eredménye, hogy ma már a környezeti bűncselekmény (bűntény) lényegéhez tartozik a folyamatos és szoros kapcsolat az ember és annak környezete között.

Nem tehetünk mást, mint egyetértéssel nyugtázzuk Brisman és South azon állítását, amelyik szerint az emberi faj „tervezetten” változtatja élehetetlenre a földet, ami egyet jelent azzal, hogy élőhelyünket tudatosan tesszük tönkre. Ebben a folyamatban az úgynevezett nyugati országok (ideértve ezen államok és régiók kormányait, közvéleményét, a közvélemény médiaformálóit, és mindazokat, akik jól ismerik a tényleges és lehetséges károkat) vezető szerepet visznek.⁷⁹

Ami a lehetséges megoldásokat illeti? A feladatok nem egyszerűek, a ma választott megoldások pedig nem sok jóval kecsegtetnek. E tanulmány elkészítése során leltem rá Csörgő Tibor ornitológus szavaira. Az Ócsai Tájvédelmi Körzetben működő madárvárta létrehozója Szalai Annával folytatott beszélgetésében a következőket mondta: „Nyugat-Európában rengeteg jogszabállyal védik jöszerevel a semmit. Mert alig akad már ott védhető természet. S ne feledjük: könnyű ott kiabálni, hogy ne vágják ki az őserdőt, ahol csak kiabálni kell. Ha a fa kivágásából lesz étel a család asztalára, akkor már gyengék a zöldérvek. Mondhatjuk-e azt a szenegáliaioknak, hogy halj éhen, ha tudjuk, hogy az utolsó cserjét égeli el a kenyérsütéshez? Elvárhatjuk-e az őserdő fáit nagy erőfeszítéssel irtó helyi lakostól, hogy védje az egyedülálló ökoszisztémát, ha a fejszecepa-

76 Vö.: AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH: *Conclusion: The planned obsolescence of planet Earth? How green criminology can help us learn from experience and contribute to our future.* In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH). Routledge, London–New York, 2014. 412–413.

77 NIGEL SOUTH – AVI BRISMAN – PIERS BEIRNE: *A guide to a green criminology.* In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH). Routledge, London–New York, 2014. 36.

78 LORENZO (l.j. 63.) 81.

79 AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH: *Conclusion.* In: Routledge International Handbook of Green Criminology (Szerk.: AVI BRISMAN – NIGEL SOUTH). Routledge, London–New York, 2014. 414.

pások közben is hallja a síró gyerekeit? Aligha. Ők ráadásul aligha tudják, hogy Amazónia minden völgye önálló rendszer, amelynek elpusztításával olyan fajok tűnnek el, amelyeknek még a létezéséről sem tudtunk.” Csörgő az előbbiekhöz később hozzáteszi: „Nem biztos, hogy van még száz évünk. Nincs olyan faj, amely a végtelenségig növekedhet, amivel négyzetesen nőnek az igényei is, az emberi lábnyom növekedése már régóta nem tolerálható. A jelenlegi rendszer várhatóan összeomlik, de létrejön egy új. Csak abban mi már nem biztos, hogy benne leszünk. Ez a föld számára nem tragédia, hanem változás.”⁸⁰ Egyet kell értenem vele. Mégis: ilyen esetben egy kutató számára lehet-e szebb kihívás, mint kriminológusként a maga szűk területén menteni a menthetőt? Aligha...

⁸⁰ SZALAI Anna: *A láb bódít és ölel. Interjú Csörgő Tiborral*. Népszabadság, 11évtvége melléklet 2015. október 3. 6–7.
<http://nol.hu/kultura/a-lap-bodit-es-olel-1566757> (létölve: 2015. 10. 11.)